

Ардын аман зохиолыг англи хэлэнд орчуулсан нэгэн бүтээлийн талаар

*Л. Чулуунбаатар*⁵ (МУИС, ШУС)

Товч утга: Ардын аман зохиол эртнээс уламжилж ирсэн, өвөрмөц утга зохиол бөгөөд арвин баян сантай. Тийм болохоор бусад ард түмэн эртнээс нааш уншиж судлахыг эрмэлзсээр ирсэн билээ. Түүний нэг илрэл нь монголын эртний түүх, уран зохиолын дурсгал болох “Монголын нууц товчоо”-г дэлхийн олон орны хэлээр орчуулан судалсаар байна. Англи хэлээр 10 гаруй орчуулга байдаг. Мөн монгол ардын аман зохиолыг эмхтгэн орчуулж гаргах ажлыг нэг биш удаа хийж байна. Түүний нэг жишээ бол нэрт монголч эрдэмтэн Хангины Гомбожав нарын АНУ-д 1998 онд орчуулан хэвлүүлж гаргасан Монгол ардын аман зохиол нэртэй бүтээл юм.

Түлхүүр үг: Орчуулга зүй, монгол англи орчуулга, ардын аман зохиол, *Mongolian folklore*, Хангины Гомбожав

1328 оны орчим Билиг Цогт хэмээн хүний “Долоон өвгөний одонд даатгасан тухай шүлэг”-ийг монгол хэлнээс Алин Төмөр уйгараар, өөр нэг орчуулагч төвд хэлээр орчуулж байсан мэдээ байдаг.⁶ Төвдөөр орчуулсан хүнийг бандида Чойжи-Одсэр байсан хэмээх таамаг ч буй. Түүнээс хойш хэдий хирийн зохиол бүтээлийг монгол хэлнээс өөр бусад хэлэнд орчуулж гаргасныг тооцоолж гаргасан мэдээ энэ хир алга байна. Тийм болохоор энэ сэдвээр нэг докторын ажил байж л байна гэсэн үг юм. Энэ талаар судалсан судалгаа ч ховор байна. Гэхдээ таван нуруунд багтахаар бас хэдэн юм байна. Монголын уран зохиолын бүтээлийг гадаад хэлэнд, тухайлбал англи хэлэнд хэрхэн орчуулсан талаар тухайлан судалсан ганц сэдэвт зохиол, эрдэм шинжилгээний бүтээл ганцхан байгаа бөгөөд Т.Гомбосүрэн 1979 онд “Монголоос англи хэл рүү орчуулах онол практик” хэмээх сэдвээр ЗХУ-ын ШУА-ын ДДС Тэнхимд хэл шинжлэлийн ухааны дэд докторын зэрэг хамгаалсан байна. Мөн Монголын уран зохиолыг орос хэлнээ яаж буулгасан талаар тусгайлан судалсан эрдэм шинжилгээний бүтээл хоёр байна. 2007 онд ХУИС дээр Ч.Жаргалсайхан “Д.Нацагдоржийн зарим зохиол, бүтээлийн зарим орчуулгын шинжилгээ” хэмээх сэдвээр хэл шинжлэлийн ухааны докторын зэрэг хамгаалсан байна. Манай нэрт зохиолч Ч.Лодойдамбын “Тунгалаг тамир” романы орос орчуулгын материал дээр тулгуурлан 2008 онд ОХУ-ын Улаан Үүд хотод “Ч.Лодойдамбын “Тунгалаг тамир” романы монголоос орос хэлэнд орчуулсан орчуулгыг соёл хэлшинжлэлийн үүднээс авч үзэх нь” (Лингвокультурологические аспекты перевода с монгольского языка

⁵ МУИС-ийн ШУС, профессор, доктор

⁶ Л.Хүрэлбаатар, Монгол орчуулгын товчоон, УБ, 1995, х 5

на русский :на материале перевода романа Ч. Лодойдамбы «Тунгалаг Тамир) сэдвээр Д.Цэдэнжав хэмээх хүн хэл шинжлэлийн ухааны докторын зэрэг хамгаалсан байна. 2012 онд манай нэрт орчуулагч Нацагдорж багшийн охин Оюун-Ундраа “Монгол яруу найргийг англи хэлнээ орчуулах асуудалд” нэртэй магистрын ажил⁷ бичиж Д.Данзанравжаагийн “Үлэмжийн чанар”, Б.Явуухулангийн “Би хаана төрөө вэ”, “Туулын шугуй” шүлгүүдийг англи хэлэнд хэрхэн орчуулсныг задлан шинжилж, чамбай ажил туурвисан бөгөөд цааш нэг алхабал докторын ажил болоход бэлэн байгаа болой. Энэ магистрын ажлын эхэнд монгол өгүүллэг, шүлгийг англи хэлэнд орчуулсан орчуулгын тоймыг нилээд сайн бүртгэж гаргасан юм. Орчуулагчдын ихэнх нь монгол хүн байгаа болой. Монгол зохиол бүтээлийг англи хэлэнд хэрхэн орчуулсан талаарх эрдэм шинжилгээний бүтээл 1 докторын, 1 магистрын ердөө хоёрхон ажил байна. Гадаад хэлнээс монгол хэлэнд орчуулсан зохиол бүтээлийн талаар их анхаарахаас эх хэлнээсээ гадаад хэл рүү орчуулсан зохиол бүтээлийг шинжлэх талаар бага анхаардаг бололтой. Тийм болохоор манай орчин үеийн англи хэлт, авьяаслаг, эрдэмт сэхээтнүүд энэ хоосон орон зайг судалгаагаараа нөхөөсэй хэмээн хүсэх байна.

XX зуунд монгол зохиол бүтээлийг өөр хэлэнд орчуулж гаргасан мэдээнүүд нилээд бий. Үүнд хамгийн олон оронд олон удаа орчуулагдсан зохиол бол яахын аргагүй, монголчууд бидний бахархал болсон “Монголын нууц товчоо” хэмээх зохиол билээ. Одоогоор дэлхийн 30 гаруй хэлээр орчуулагдаад байна. Энэ дундаас ганцхан англи хэлээр орчуулсаныг цохон үзвэл 1950, 1957 онд Энэтхэгт хэвлүүлсэн Вей Куй Сун (Wei Kwei Sun) –ы орчуулга, 1963 онд Англид хэвлүүлсэн Артур Валэйн (Arthur Waley) хэсэгчилсэн орчуулга, 1965 онд Америкт хэвлүүсэн Куо-Йи-Пао (Kuo-yi-Pao)-гийн орчуулга, 1971 онд АНУ-д хэвлэгдсэн П. Каан (P.Khan)-ы орчуулга, уг нь 50-иад оны сүүлээр орчуулж дууссан боловч 1982 онд АНУ-д хэвлүүлсэн Фрэнсис Вудмэн Клифс (Francis Woodman Cleaves) –ийн бүрэн орчуулга, 1990, 1993, 2001 онд Англид хэвлүүлсэн Английн монголч эрдэмтэн Онон Өргөнгөөгийн тайлбар сэлттэй хийсэн орчуулга, 2006 онд судалгаа, тайлбарын хамт хоёр ботиор Австралид гаргасан Игор дэ Рахэвилц (Igor de Rachewiltz)-ийн орчуулга, 2006 онд Их Монгол улс байгуулагдсаны 800 жилийн ойд зориулж гаргасан манай нэрт, ахмад орчуулагч Н.Доржготов, З.Эрэндоо нарын орчуулга гээд миний мэдэхийн 8 орчуулга байна. Манай хоёр ахмад орчуулагч гадаадын зарим эрдэмтэдийн алдааг залруулсан нь нэн сайшаалтай. Эдгээр 8 –аас дэлхийн монгол судлаачид иш татах дуртай орчуулга бол Фрэнсис Вудмэн Клифс болон Игор дэ Рахэвилц нарын орчуулга байдаг. Монголын эртний уран зохиолын ноён оргил болсон Монголын нууц товчоог дэлхийн англи хэлтэн хүмүүст таниулахад эдгээр эрдэмтэдийн орчуулга нь үнэлж баршгүй үүрэг гүйцэтгэж байгаа буянтай сайхан үйлс гэдэгт хэн ч маргахгүй. Гэхдээ өрнөдийнхөнд Монголчууд XIII зуунд хүний мах идэж байсан гэх ойлголт өгөхөөр дээрх бүх орчуулгаас харагддаг юм. “Монголын нууц товчоо”-г шүүрдэж үзвэл зэрвэс харсан хүнд хүний мах иддэг гэсэн мэт мэдээлэл 7-р бүлгийн 195 –р зүйл,

7 Н.Оюун-Ундраа, Монгол яруу найргийг англи хэлнээ орчуулах асуудалд, Магистрын ажил, УБ, 2012 он

11-р бүлгийн 251-р зүйл хоёрт байна. Эхний 7-р бүлгийн 195-р зүйлд Найманы цэрэгтэй цуг морилж явсан Жамухаас “олон хонийг хотонд ортол хөөж ирэх мэт эд юун хүмүүс айсуу” хэмээн Таян хаан асуухад “Тэмүжин анд минь дөрвөн нохдыг хүний махаар гэжээж, гинжилж уяж байх бүлгээ”, “Алалдах өдөр амьтны мах иднэ, хүрэлцэх өдөр хүний мах иднэ” хэмээн хариулж байна. Мөн дараа нь Хасарын тухай асууваас “Өгэлүн эх нэг хүүгээ хүний махаар гэжээж бүлгээ” гээд тэр хүн нь “Хоромсогот хүнийг хотлоор нь залгиваас хоолойд нь үл торъюу, хөвчин эрийг үмхвээс өл үл залгъюу” хэмээн хариулаад Найманаас хагацан бултаж гарч Чингис хаанд Даян хааныг “амаар алагдан, айж мэгдэж байна, хатууж”⁸ хэмээн хэл өгүүлжээ. Энэ нь үлгэр домгийн хэтрүүлгийн дүрслэлийг зохиогч оруулж өгсөн эсвэл Жамух есөн өрлөг жанжин болон Хасар баатрын хүч чадлыг аугаа их болгож үзүүлэхийн тулд ийнхүү үлгэр домгийн хэтрүүлгийн дүрслэлийг ашиглан хэлсэн байж болох юм. Ер нь тэгсэн гэдэг нь эндээс аяндаа харагдах бөгөөд монгол хүний хувьд бол маш тодорхой ойлгомжтой зүйл юм. Харин энэ зохиолыг англи орчуулгаар уншсан өрнөдийн хүн хүний мах идэж байсан хэмээн ойлгож болох талтай байна. Учир нь “Монголын нууц товчоо”-г англи хэлэнд орчуулсан И.Д.Рахэвилц /Igor de Rachewiltz⁹, Ф.В.Клиавез /F.W.Cleaves/¹⁰ болон Онон Өргөнгөө /Urgunge Onon/¹¹, Н.Доржготов, З.Эрэндоо нарын орчуулгад яг тэр хэвээр нь ямар ч тайлбаргүйгээр хүний мах иддэг (to eat human flesh) хэмээн орчуулсан байна. Тэгэхээр үүнийг уншсан өрнөдийн уншигч монголчууд XIII зууны үед хүний мах идэж байжээ хэмээн ойлгож болох талтай байна. Тэр ч бүү хэл монголч эрдэмтэн, монгол хүн Онон Өргөнгөө, Н.Доржготов, З.Эрэндоо нар ямар нэг тайлбаргүй тэр чигээр нь орчуулсан байна. Тэгэхээр өрнөдийнхөнд монголчууд хүний мах иддэг байсан хэмээх ойлголт төрүүлсэн нэг буруутан бол орчуулга байна гэж үзэх гээд байгаа юм. Энэ талаар би 2006 онд Улаанбаатар хотноо болсон Олон Улсын Монголч эрдэмтэдийн хуралд тавьсан “XIII зууны үед Монголчууд хүний мах иддэг байв уу?” хэмээх өгүүлэлдээ дурьдан бичсэн билээ.¹² Давхар тайлбар хийж орчуулсан бол ийм эндүүрэл гарахгүй байсан болов уу.

Манай нэр зохиолч Ч.Лодойдамбын “Тунгалаг тамир” роман дэлхийн олон оронд орчуулагдсаны дотор англи хэлэнд орчуулагдсаныг нэг удаа уншиж байсан боловч одоо хир бүрэн эхээр нь олж үзээгүй байна. Орос хэлэнд орчуулсаны нь судалж шинжлээд эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвисан байхад англи хэлэнд орчуулсаны нь судалж шинжлэх бүрэн боломжтой. Энд бас нэг докторын ажил эзнээ хүлээж байна.

Монгол ардын аман зохиолыг англи хэлэнд орчуулсаныг судлаачид тэр болгон хөндөн бичээгүй байна. Энэ удаад би өөрийнхөө үзсэн, уншсан 3 бүтээлийн талаар цухас дурдаад нэгийнх нь талаар бага зэрэг дэлгэрүүлэн ярих болно. Миний үзсэн анхны ном бол 1982 онд англи улсад Ричард Кавендиш (Richard Cavendish) –ийн эмхтгэж хэвлүүлсэн “Дэлхий

8 Монголын нууц товчоо, сонгомол эх, УБ., 2005, х 89-90

9 “The Secret History of the Mongols”, by Igor de Rachewiltz, The Australian National University, 1978, p 53-55

10 “The Secret History of the Mongols”, by F.W.Cleaves, London, 1982, p 125-127

11 “The Secret History of the Mongols”, translated, an noted and with an introduction by Urgunge Onon, London and New York, 2001, p 173-175

12 Л.Чулуунбаатар, “Буудуулаад эдгэнэ гэж үнэн үү?”, УБ., 2010, х 57- 68

дахины домог” буюу “Legends of the World” хэмээх ном юм. Уг номын Монголын хэсгийг Каралин Хамфри (Caroline Humphrey) бэлтгэсэн бөгөөд үүндээ “Гэсэр хаан”, “Чингис хааны домог түүх”, “Бух өвөг дээдэс”, “Домог болон өдөр тутмын амьдрал”¹³ хэмээх сэдвүүдийн дор домгийн үүсэл гарал, түүний бүтэц зэргийг домгуудаас иш татан тайлбарлах замаар бичиж оруулсан байгаа болой. Мөн өгүүллийн эхэнд “Монголын домог, шидэт үлгэр, аман түүх зэрэг нь Монгол соёлын салшгүй нэгэн чухал хэсэг байдаг” хэмээн үнэлэн бичсэн байдаг юм.

Хоёрдахь ном бол манай нэрт орчуулагч, Англи-монгол, Монгол-англи толь зохиогч Д.Алтангэрэлийн 1979 онд анх “Mongolian folktales and Stories” нэртэй орчуулгын бүтээлээ 1988 онд “How did the Great bear originate” хэмээх дахин гаргасанардын аман зохиолын орчуулгын түүвэр болой. Энэ бүтээлд нэрт монголч эрдэмтэн Оуэн Латимор (Owen Latimore) авгай өмнөх үг бичсэн бөгөөд “Аливаа ард түмний ардын аман зохиол бол тэр ард түмний түүхийн нэг хэсэг байдаг бөгөөд тэр ард түмний хэлний шижир алт нь энд байдаг” хэмээн онцлон дүгнэсэн бөгөөд монгол ардын аман зохиол бол энэ шижир алтны нэг бөгөөд энэ шижир алтыг орчуулж дэлхий дахинд монголчуудыг ойр дотно танилцуулж байгаад нь гүн талархал дэвшүүлэе”¹⁴ хэмээн онцлон сайшаасан байдаг юм. Энэ бүтээлд 25 домог, 23 амьтны тухай үлгэр, 19 тууль, 18 шидэт үлгэр, 15 хошин үлгэр оруулсан нь томоохон цар хэмжээтэй аман зохиолын орчуулгын бүтээл юм. Энэ бүтээл монгол ардын аман зохиол, монголын соёлыг дэлхийд танилцуулаад зогсоогүй монголын залуучуудыг англи хэл сурахад нь үлэмж тусласан гавъяатай нь маргаангүй юм.

Гуравдахь ном бол бас олон жилийн хөдөлмөрийн үр дүнд бүтсэн “Mongolian folklore” хэмээх ардын аман зохиолын орчуулгын бүтээл юм. Орчуулагч болоод эмхтгэн хэвлүүлсэн нь Жон Хангины Гомбожав (John Gombojav Hangin) бөгөөд туслан гүйцэтгэгчээр Жон Кругэр (John R. Krueger), Роберт Сервайз (Robert G. Service), Виллям Розиски (William V. Rozycki), Паул Буил (Paul D. Buell) нар болно. Уг орчуулгын төслийг 1977 онд эхэлсэн хийгээд төслөөсөө өмнө зарим хэсгийг орчуулж байсан бөгөөд 1974 онд судалгаа шинжилгээний ажлаар Монголд айлчлахдаа Багшийн Их Сургуулийн багш доктор Д.Цэндээс зөвлөгөө авч байжээ. Мөн хожим 1978 онд дахин судалгааны ажлаар ирэхдээ доктор, П.Хорлоо, У.Загдсүрэн, А.Лувсандэндэв нарт үзүүлж, зөвлөгөө авч орчуулгын ажилдаа тусгаж байжээ. Уг ажлаа 1979 онд дуусгасан боловч уг ном АНУ дахь Монгол судлалын нийгэмлэгийн цуврал болж 1998 онд хэвлэгдэн гарсан юм. Хангины Гомбожавын тэргүүлэн удирдаж олон жилийн хөдөлмөрөө зарж хийсэн энэ ажлаа хэвлэгдэхий нь үзээгүй боловч монголын ард түмний оюуны үнэт сан болсон ардын аман зохиолыг англи хэлт ард түмнүүдэд танилцуулах, монголын аман зохиолын судлалаар мэргэжиж байгаа гадаадын оюутнуудад харьцуулан уншиж, судалгаа шинжилгээндээ эх хэрэглэгдхүүн болгон ашиглах үнэт бүтээлийг туурвиж өгсөн юм. Өмнөх үгэндээ энэ тухайгаа дурдсан байгаа билээ. Энэ

13 “Legends of the World” edited Richard Cavendish, London, 1982, p 45- 51

14 “How did the great bear originate?” translated by D.Altangerel, Ulaanbaatar, 1987, p 5-6

номд ардын аман зохиолын төрөл зүйл болгоноос сонгон авсан нь аман зохиолын талаар өрнөдийн уншигчид бүрэн хэмжээний мэдлэг авах бүрэн боломжтой болсон юм. 4 хэсэгтэй бөгөөд эхний хэсэгтээ Өвөрмөц хэлц, зүйр үг, оньсогыг оруулж өгсөн байдаг. 2-р хэсэгтээ Ертөнцийн гурав, дөрвийн тухай болон тоглоом наадмын үг, дуу хийгээд бөөгийн тамлага, дуудлага, 3-р хэсэгтээ ерөөл магтаал, үлгэр, 4-р хэсэгтээ баатарлаг туулийг оруулж өгсөн байна.

3-р хэсэгт байгаа эрхий мэргэний домгийг Д.Алтангэрэлийн түүвэрт байгаа Эрхий мэргэний домогтой харьцуулж үзэхэд дээрх орчуулгын хэл нь англи хэлний ардын аман зохиолын яруу тансаг хэлбэр лүү илүү дөхүүлж орчуулсан болохоор Д.Алтангэрэлийн бичгийн хэлний найруулгаас хэл найруулга нь арай өөр байгаа юм. Жишээлбэл: Д.Алтангэрэлийн номд “Эрхий мэргэн”-ий домгийн эхний өгүүлбэр:

“Once upon a time there rose seven suns in the universe, and it was exposed to a burning drought. The earth was heated fiercely, the streams and rivers evaporated the plants and trees were parched. People and living beings suffered from intolerable heat, and horses and animals were tormented by painful thirst. It was dreadfully difficult to live or even survive”¹⁵ хэмээсэн байхад Хангины Гомбожавын “Mongolian folklore”-д “Many years ago, seven suns shone on this earth, and there came to be drought and misery. The earth’s crust turned red, water and rivers evaporated, plants and trees withered, creatures and men burned with heat, horses and livestock thirsted”¹⁶ хэмээн орчуулсан байна. Хангины Гомбожавын Булган аймгийн Хишиг-Өндөр сумын малчин ард Ш.Цэдэн-Ишээс сурвалжлан авсан нь бага зэрэг өөр байсан байж болох юм. Д.Алтангэрэл “rose seven suns in the universe” гэсэн бол Х.Гомбожав “seven suns shone on this earth” гэсэн нь Д.Алтангэрэлийнхээс арай оновчтой болсон байна. Учир нь Алтангэрэл rose гэсэн нь мандах гэсэн утгыг шууд авсан байна. Rise хэмээх үгийг голдуу өглөөний нар мандаж байгаа тохиолдолд хэрэглэдэг болой. Оксфордын англи хэлний тайлбар тольд “when the sun, moon, ets. rises, it appears above the horizon. The sun rises in the east”¹⁷ хэмээсэн байгаа бөгөөд өглөөний мандаж байгаа нар хоргүй илч багатай байдаг. Тийм болохоор зун 10 цагаас 11 цагийн хооронд наранд шарах нь хоргүй байдаг хэмээн эмч нар зөвлөдөг. Х.Гомбожавын shone хэмээн орчуулсан нь шарах, төөнөх гэсэн утгандаа илүү зохицож байна. Ардын аман зохиол орчуулж байгаа орчуулагчид утгыг нарийн харгалзах ёстой гэдэг нь эндээс харагдаж байгаа юм. Гарчигийн орчуулга ч өөр байгаа юм. Д.Алтангэрэл гарчгийг “Erkhii Mergen” хэмээсэн бол Хангины Гомбожавын номд “Erkhii the Marksman” хэмээн орчуулсан байна. Тэгээд уг үгээ “The best of the marksman” хэмээн тайлбарласан нь өрнөдийн уншигчдад хамгийн мундаг юмуу мэргэн харваач гэсэн ойлголтыг өгч байна. Харин Д.Алтангэрэл монгол уншигчидаа бодож орчуулсан байхаа.

15 *Mongolian folklore” Translated and Edited by John Gombojav Hangin with John R. Krueger, Robert G. Service, William V. Rozycki, Paul D. Buell, Indiana University, 1998, p 12*

16 *Mongolian folklore” Translated and Edited by John Gombojav Hangin with John R. Krueger, Robert G. Service, William V. Rozycki, Paul D. Buell, Indiana University, 1998, p 160*

17 *Oxford advanced learner’s dictionary, 7th edition, 2010, p 1312*

1-р хэсэгт байгаа өвөрмөц хэлцээс ганцыг тайлбарлая. Уг номын 23-р талд

Илжиг модон хударгандаа дуртай

Тэнэг магтаалд дуртай гэхийг

A donkey likes to be loaded

A fool likes to be praised¹⁸ хэмээн орчуулаад “Энэ зүйр үгийн хамгийн чухал хэсэг бол тэнэг магтаалд баясч байгаа нь юм. Харин илжиг ачаа ачуулахдаа дуртай, дургүй нь бол хамаагүй хэрэг. Монголчуудын хувьд илжигт нэг их ач холбогдол өгдөггүй боловч зөрүүд, тэнэг, мангарын билэг тэмдэг болгох нь буй” хэмээн тайлбарласан байгаа юм. Энэ тайлбар бол англи хэлт ард түмэнд энэ зүйр үгийг ойлгоход чухал зүйл болно. Монгол өгүүлбэрт “Илжиг модон хударгандаа дуртай” гэж байгаа бол англи өгүүлбэрт идэвхгүй хэвийн цагаар “A donkey likes to be loaded (Илжиг ачуулахдаа дуртай)” хэмээн орчуулсан нэгд англи хүний сэтгэхүйг бодож, нөгөөтэйгүүр модон хударга хэмээх зүйл байхгүйтэй холбоотой юм. Зарим тольд хэдийгээр хударгыг *stupper* хэмээн орчуулсан байдаг боловч утга нь арьсаар хийсэн адилавар зүйл боловч модон хударгатай огт дүйхгүй. Тийм болохоор англи уншигчдад ачуулахдаа дуртай хэмээн орчуулсан нь илүү ойлгомжтой болох юм. Дээрх хоёр жишээгээр үзэхэд монгол ардын аман зохиолыг өрнөдийн уншигчдад танилцуулах, мөн аман зохиол судалж эхлэгчдэд гарын авлага болгох гэсэн үнэнхүү сэтгэлээс хандаж, бас олон дахин нягталж аман зохиолын хэлбэрээр сайн орчуулга хийснийг нь цохон тэмдэглэхгүй байхын аргагүй юм. Ардын аман зохиолч орчуулагч нь энэ мэт хичээл зүтгэлтэй, үгийн утга сонголтод нарийн хандахын үлгэрийг эндээс бас суралцаж болох юм.

Resume

Mongolian folklore is tremendously rich in genres. Westerners, who study the Mongolian language, are interested in knowing Mongolian folklore in depth. For this reason, American scholars translated and published a collection book “Mongolian folklore” in 1998. They tried to include most genres of Mongolian folklore in it. This book has got four parts consisting of all genres of folklore. They have also presented an overall view of Mongolian oral tradition such as a view of the Mongol character, values, and aspirations. On the other hand, they introduced Mongolian folklore to the western readers with oral tradition in English.

Ном зүй

1. “Legends of the World” edited Richard Cavendish, London, 1982
2. Монголын нууц товчоо, сонгомол эх, УБ., 2005
3. “Mongolian folklore” Translated and Edited by John Gombojav Hangin with John R.

¹⁸ “Mongolian folklore” Translated and Edited by John Gombojav Hangin with John R. Krueger, Robert G. Service, William V. Rozycki, Paul D. Buell, Indiana University, 1998, p 23

- Krueger, Robert G. Service, William V. Rozycki, Paul D. Buell, Indiana University, 1998
4. Н.Оюун-Ундраа, Монгол яруу найргийг англи хэлнээ орчуулах асуудалд, Магистрын ажил, УБ., 2012 он
 5. Oxford advanced learner's dictionary, 7th edition, 2010, p 1312
 6. "How did the great bear originate?" translated by D.Altangerel, Ulaanbaatar, 1987
 7. Л.Чулуунбаатар, "Буудуулаад эдгэнэ гэж үнэн үү?", УБ., 2010
 8. "The Secret History of the Mongols", by Igor de Rachewiltz, The Australian National University, 1978
 9. "The Secret History of the Mongols", by F.W.Cleaves, London, 1982
 10. "The Secret History of the Mongols", translated, annotated and with an introduction by Urgunge Onon, London and New York, 2001
 11. Л.Хүрэлбаатар, Монгол орчуулгын товчоон, УБ, 1995